

Драгољуб Б. Ђорђевић
ЛИФТ НИЈЕ ИГРАЧКА

Уредник
Зоран Колунџија

За издаваче
Зоран Колунџија
директор ИК „Прометеј“
Проф. др Горан Јаневски
декан Машинског факултета

Рецензенти
Др Драган Тодоровић
редовни професор Универзитета у Нишу
Др Алексеј Кишјухас
ванредни професор Универзитета у Новом Саду
Др Наташа Кривокапић
доцент Универзитета Црне Горе

Предговор
Димитрије Буквић

Драгољуб Б. Ђорђевић

ЛИФТ НИЈЕ ИГРАЧКА

СОЦИОЛОШКА КАЗИВАЊА О ЛИФТУ
(У, ИСПРЕД, ИЗА И ОКОЛО ЊЕГА)

Прометеј, Нови Сад

Машински факултет у Нишу

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	9
Социологија као ли(ф)тература	9
УВОД	19
СОЦИОЛОШКА ЛАБОРАТОРИЈА И ТРИ ЛИФТОВСКА ЕКСПЕРИМЕНТА	42
Социолошка лабораторија.....	42
Три лифтовска експеримента.....	47
СКРОЗИРАЊЕ ЛИФТА КРОЗ СОЦИОЛОШКИ ДУРБИН (АЗБУЧНИК).....	61
МОЈИ ОМИЉЕНИ ЛИФТОВИ	280
О ЧЕМУ НИЈЕ ПИСАНО, А ТРЕБАЛО ЈЕ	299
ПОУКЕ, АФОРИЗМИ И ХАЙКУ О ЛИФТУ	321
Поуке Душана Радовића.....	321
Афоризми и шале	322
Хаику Драгана Ј. Ристића.....	328
ПЕСМЕ И ПРИЧЕ О ЛИФТУ	331
БЕЧКИ ЛИФТ У КРАЉЕВСКО БАНСКОЈ УПРАВИ МОРАВСКЕ БАНОВИНЕ ПОРЕД МУТНЕ НИШАВЕ	331
СИНДИКАЛНИ ХОТЕЛ AMBASADOR СА ЕКСПРЕСНИМ ЛИФТОВИМА У ДОБА СОЦИЈАЛИЗМА.....	334
Ладолеж (<i>Ранко Павловић</i>).....	338
Непријатности у лифту (<i>Дејан Вукићевић</i>).....	338

Журка у лифту (<i>Дејан Вукићевић</i>)	343
Прича „Лифт“ (<i>Дејан Тиаго Станковић</i>).....	346
Други Давидов долазак (<i>Димитрије Буквић</i>)	348
Lift (<i>Урош Рајић</i>).....	355
Лифт у Presidential Towers (<i>Иван Цветановић</i>)	361
Балканска ноћ Драгољуба Алексића у хотелу Маритим у ХанOVERу (<i>Јован Младеновић</i>).....	363
ДВЕ ДРАМЕ О ЛИФТУ	367
Лифт (<i>Перица Јокић</i>)	367
Лифт (<i>Саша Симоновић</i>)	395
ЕПИЛОГ: ПРОЛАЗНОСТ	428
ЗАХВАЛЕ	431
ЛИТЕРАТУРА.....	434
РЕГИСТАР ИМЕНА	454
SUMMARY.....	472
О АУТОРУ.....	477

*Баба Гили и деда Стевану,
који су ме неизмерно волели и штитили.*

ПРЕДГОВОР

Социологија као ли(ф)тература

Социологија не би требало да буде некаква досадна наука изведена на „чиновнички” начин, него „разиграна” дисциплина у којој ће одговарајућа друштвена појава бити обрађена помоћу рада социолошког „њуха”, „нерва” или социолошке имагинације.

Драгољуб Б. Ђорђевић

Али, да се не лажемо: социологија је постала прилично досадна. Туга божја. Наука која има све предуслове да не буде монотона, данас је запала у идејни ћорсокак. Лишена теоријског барута, сведена на бесомучни емпиризам, она се одрекла свог објашњавалачког, па и субверзивног потенцијала. Друштвени проблеми, глобални ризици и нуспојаве технолошких промена се у савременом добу безглаво претичу на ауто-путу историје. Уместо да их прати и тумачи, социологија је закочила у зауставној траци, као возило у квару. И укључила сва четири мигавца. Потребно јој је хитно шлепање.

У тако поразној ситуацији, драгоцене су књиге проф. др Драгољуба Б. Ђорђевића. То важи и за његово ново дело *Лифт није играчка: социолошка казивања о лифту (у, испред, иза и около њега)*. На радост читалаца, Ђорђевић овом монографијом наставља да садржајем и формом примењује своју максиму, која је мото овог предговора. А заправо – и његовог стваралаштва.

Ако тема одређује садржај, онда Ђорђевић у књизи пред нама показује могући пут спасавања социологије од учмалости. А то је – да се изразимо у духу тематике лифта – *приземље(ње)*.

Односно, повратак вољене нам науке свакодневним појавама и темама које се тичу „малог човека“ или „обичног света“. Ти „мали“ феномени људске свакодневице заправо су – највећи и најзначајнији. Свестан је тога и аутор, кад констатује сопствено бављење „значајним безначајностима“. Тако нам, док читамо ову монографију, Ђорђевић уверљиво дочарава како један обичан *лифт*, као свакидашње и непосредно искуство огромног дела човечанства, представља много више од пуне кабине која нас диже и спушта горе-доле. Комбинујући изворе из социологије и других наука, књижевна дела, новинске чланке, објаве с портала али и лично искуство њега и његових колега и пријатеља, аутор је створио штиво у чијој је сржи 90 *цртица* односно *социолошких казивања*. У њима, Ђорђевић указује на многострукост феномена лифта. Класно питање, обрасци понашања, односи доминације, статусни симболи, социјално порекло, друштвена стратификација, веберовска тријада богатства, моћи и угледа – само су неки од њих. Самим тим, Ђорђевић показује да добар социолог од свега може да направи релевантну тему. И то је тако: све је социологија, јер све је живот, а добра социологија приповеда о животу, баш као и свако ваљано стваралаштво.

Разуме се да Ђорђевић, као и у својим досадашњим делима, ни у књизи о лифту ни у једном тренутку не одустаје од научног светоназора. То би заиста било немогуће – он се толико дуго бави социологијом, да је импрегниран њоме. Код Ђорђевића се, међутим, научни приступ теми не исцрпљује у бесомучној цитатности која би требало да упућује на нарцисоидну ерудицију и начитаност аутора, већ кроз Милсов концепт *социолошке имагинације*. То је онај виши ниво апстракције који омогућава развој теоријске социологије и приближава је друштвеној филозофији. А теоријска становишта су најважнији део социологије који се, авај, негде затурио при њеном вишегодишњем свођењу на примењену математику и јурњаву за грантовима за „пожељне“ статистичке налазе и површна ад хок објашњења.

Из такве Ђорђевићеве социолошке маштовитости исходи и форма ове књиге. Постоји више подесних израза да се опише начин на који је он посложио своја запажања и казивања. Тематски социолошки дневник, лифтовски азбучник, лексикон, речник, *scrapbook* – све су то одреднице којима се може окарактерисати Ђорђевићева *неформална форма*. Боље речено: *не-форма*, у којој се, гле, све држи на окупу и мами читаоца да настави пут кроз ауторове *цртице*. У (успелој) намери да социологију приближи најширој читалачкој публици, Ђорђевић је, што би се рекло књижевничким жаргоном, *опустио руку* и наново испунио своју вишегодишњу, хотимичну мисију. Резултат тога је дело које од социолошке науке, не узимајући јој на озбиљности, ствара публицистику и литературу. Односно – ли(ф)тературу.

*

Осим цртица, ова књига се састоји из још неколико целина. То су уводни део, одељак о „лифтовским експериментима“, публицистички интонирана поглавља о Ђорђевићевим омиљеним лифтовима и о ономе о чему није шире писано у овом делу, као и приређивачка целина у којој су прикупљени књижевни текстови о лифту.

У уводном делу, аутор дефинише предмет проучавања:

„За социолога *лифт је скучени друштвени простор у којем људи ступају у разноврсне краткотрајуће међусобне односе или га користе, сем за возњу, и за задовољавање иних потреба.*“

Овако постављена дефиниција омогућава аутору да предмет одреди довољно широко како би указао на многострукост феномена. Ипак, он успева да надмаши и своју дефиницију, па тако, осим људских и друштвених потреба, Ђорђевић посматра лифт и као позорницу репродукције друштвених односа. Пример за то је напис о „голешким лифтовима“, то јест *пењалима* за привилеговане појединце у, парсонсовски речено, политичком и економском подсистему:

„Одувек је било *големашких лифтова*. Још од времена руског племства и тзв. ермитажа, преко дизала за властодршце, до подизача за топ менаџере у корпорацијама. Повлашћени умишљају да су племениташи, елита и цвет друштва, те се од народа одвајају и тако што се одвојено возе пењалом. Тиме, између осталог, исказују мржњу према социјалним слојевима из којих су потекли, или желе да их заједничко путовање не подсећа на порекло.

Големаши, јер су моћни, могу наметнути таква правила. Стога у великим административним зградама, седиштима управе огромне бирократије, постоји више лифтова. Неки од њих су резервисани само за високе руководиоце, председнике и потпредседнике влада и сл. Остали чекају у реду и гледају како се они сами возикају у посебним лифтовима.“

Ови цитати упућују на то да је лифт статусни симбол и у синхроној и у дијахроној перспективи: увек је и свуда било „големашких лифтова“. Важно је истаћи да у истој цртици, тумачећи овај феномен, Ђорђевић призива Ервина Гофмана и његово становиште о игрању различитих улога у свакодневном животу. И ту долазимо и до питања методологије и теоријског оквира. Слично својим досадашњим наведеним делима, аутор и овде утемељује свој субјективистички приступ у Веберовој личној једначини посматрача и интерпретативној социологији. Теоријски оквир код њега није строго дефинисан – што је разумљиво, с обзиром на неемпиријску природу ове књиге – али се може рећи да постоје два правца или класика с којима монографија *Лифт није играчка* остварује везу као са далеким прецима. Први је свакако поменути Гофман и његов симболички интеракционизам, односно драматуршки модел проучавања друштвеног живота. Други класик на који се Ђорђевић ослања, више у погледу стила али добрим делом и тематике, јесте Хауард Бекер. Ипак, Ђорђевић не намерава да створи ново становиште унутар учења Гофмана и Бекера, већ користећи њихове приступе ствара свој поглед на предмет који проучава. Стога је тешко – а суштински и

неважно – одредити којој социолошкој дисциплини припада ова књига. Њено полазиште јесте социологија свакодневног живота, али њен досег обухвата много даље и много више. Разматрајући разнородне појавне облике и друштвене аспекте лифта, аутор је склон да напусти и саму социологију и пређе у домен психолошког проучавања појединаца. Пример за то налазимо у цртици о сељацима и лифту:

„Сељаци – тако их зовем због тога што обитавају у селу, не по стању духа – без искуства су са пењалом и разумљиво је да га се плаше. Без да их омаловажавам, они су целог-целцијатог живота *падали*: имовински и социјално, образовно и културно, верски и морално... *и са трешиње*. Сад још да се стрмоглављују кроз црни зјап елеватора, било би превише. – Сетимо се ‘комичних’ сцена с нашим родитељима који када сиђу у велеград одбијају да се послуже енглеским тоалетом, јер су навикли на пољски нужник, клозет са септичком јамом и новински папир.“

Осим што залази у анализу понашања, Ђорђевић у овом пасусу дотиче и питање друштвене стратификације и социјалних неједнакости. Неко ће питати – због чега он говори само о могућности да се житељи села *спусте* (стрмоглављују) лифтом, а не и да се *пењалом* попну на жељени спрат? Као потенцијални одговор, може се, онако *ђорђевићевски*, навести да због пропадања на социјалној лествици заслугом других, они нису навикли на друштвени успон. Или, барем, да због сопствене маргинализованости, сељаци нису навикли да се попну без улагања много труда и напора. Дакле, степеницама, а на лифтом.

Пишући даље, Ђорђевић развија и одређене типологије које могу да се схвате као ембрион за нека будућа истраживања. Тако у цртици о Нишлији који се без преке потребе стално возикао лифтовима у стамбеним зградама, државним институцијама и шопинг молловима, аутор поставља питање побуда таквог понашања код оваквих „потуцала“ и нуди неколико социолошких разлога:

- Социјална осујећеност; они живе у граду, у сопственој кући, имају свој дом, патећи због тога што нису станари у небодеру.
- Малограђанштина; они живе на ободу града, у периферијским насељима, тугујући за центром, за урбаним кратером, и становима у вишеспратницама – супротно светском монденству.
- Сељачизам; они живе у селу, а живи нису и све би проћердали (распродали) да се домогну града и стамбене зградетерине

Добра литература, баш као и добра социологија, служи (и) томе да установљава друштвене контроверзе и поставља питања. Једна од најинспиративнијих Ђорђевићевих цртица из ове књиге носи назив *Колица*. У њој, аутор предочава бизаран заплет у Скупштини Града Ниша, у чији је сазив изгласана и одборница с инвалидитетом, која користи колица. Будући да у згради скупштине не постоји лифт, њу су колеге при доласку на заседања морале да носе уз степенице здања:

„Како да се госпођа Јасмина Бараћ, новопечена политичарка, попне до првог или другог етажа, свеједно, и обави од народа јој поверену обавезу? Никако друкчије, јер нема *лифта*, него да је телесно снажни партијски саборци на мишиће изнесу до сале и иних просторија – одједном с приручним средством или одвојено. Новинари фотографисаше ту ‘ружну’ сцену и одборник ни крив ни дужан изађе у новине.“

Након што је случај доспео у медије, градоначелница Ниша је најавила монтирање панорамског лифта, као и ангажовање асистента који ће се наћи на услузи не само овој одборници већ и другим особама с инвалидитетом које би се убудуће могле наћи у сазиву градског парламента. Градоначелница је нагласила да

ће тај асистент помагати свим одборницима с инвалидитетом, независно од тога којој партији припадају. Ђорђевић ту луцидно примећује:

„Добро де, за похвалу је то што СНСовка (градоначелница Ниша – прим. Д. Б.) најављује да ће асистент бити додељиван инвалидима без обзира на партијско чланство, али није у реду да, док се не постави елеватор, обични грађани с посебним потребама неће добијати икакву помоћ. У питању је уско схваћена афирмативна акција или порука да су политички ангажовани појединци ипак привилеговани.“

Не марећи за политичку коректност, Ђорђевић овим примером улази у срж одрживости концепата попут инклузије и равноправности. У савременом друштву, свима су пуна уста потребе за заштитом друштвених мањина или за, на пример, родном равноправношћу. И то није спорно, јер дискриминације не сме да буде. С друге стране, да ли ће је заиста бити, очито зависи од моћника, односно, у примеру из Ђорђевићеве цртице, од носилаца политичких функција. Конкретно, одлуком градоначелнице Ниша, одборница с инвалидитетом неће бити дискриминисана и добиће асистента који ће јој помоћи. Зашто таква мера не би могла да се уведе за све особе с инвалидитетом у Нишу, с правом пита аутор.

Трагом ове цртице, можемо да уопштимо размишљање па да се запитамо да ли је равноправност уопште могућа у оваквом, савременом капиталистичком систему? Узмимо за пример родну равноправност. С једне стране, имамо објективни и оправдани захтев да у доминантно мушком свету жене буду изједначене барем у правима и животним шансама с мушкарцима. С друге стране, имамо капитализам чија експанзионистичка и профитна логика не допушта да позиције моћи остану упражњене. Резултат тога је следећи: све и када би се постигла идеална родна равноправност, у којој би позиције моћи биле подједнако подељене између мушкараца и жена, то би аутоматски створило услове да

жене које доспеју на те позиције буду једнакије од других жена, баш као што су сада, у доминантно мушком свету, мушкарци на позицијама моћи једнакији од мушкараца који их немају.

Стога, чини се да је највећи непријатељ равноправности управо онај исти систем, који номинално прокламује њено достизање а истовремено репродукује неједнакости и то пре свега по класном шаву. Дакле, предуслов равноправности је стварање алтернативе капитализму, који тактиком „завади па владај“ одржава статус кво.

*

Ако сагледамо досадашњи опус Драгољуба Б. Ђорђевића, књига *Лифт није играчка* највише сличности, чини се, има са три његове монографије. Две од њих су део Ђорђевићевог „кафанолошког циклуса“ – *Кафанолошки астал* и *Култура кафане у огледалу штампе* – а трећој је окосница ромологија (*Питао сам малог пужа: моја социолошка прича о Шабану Бајрамовићу*).

И баш као што у овим делима Ђорђевић користи кафанологију односно ромологију тек као полазне станице да причу пренесе на многа друга поља која обухвата својим аналитичким пушкетом – од религије до свакодневног живота – исти приступ он негује и у књизи *Лифт није играчка*. Ако се поново послужимо метафориком у духу овог штива, рецимо да Ђорђевић у приземљу свог научног интересовања позива лифт, да би се потом њиме издигао на више спратове социолошке имагинације.

Важно је у том контексту напоменути битну одлику која се, на срећу, истрајно понавља у његовом опусу, а то је *отвореност*. И то с великим „О“. Наиме, колико год да Ђорђевићев приступ нескривено пикира Веберову личну једначину посматрача и колико год да су његове књиге свесно проткане субјективношћу, он истовремено показује изузетну радозналост за многоструке утицаје, који не долазе само из света науке. Отуда, на пример, његово интересовање за коришћење књижевних дела и публицистичких

текстова као релевантне социолошке литературе. Управо је то један од сегмената који најизраженије одаје ауторову отвореност. Јер, код Ђорђевића има места за све „супротстављене стране“ по идејним, идеолошким или било којим другим основама: и за Басару и за Владушића, и за чланке из *Политике*, али и из *Данаса*, за текстове из *Печата*, подједнако колико и из *НИН-а* и *Времена*. Један једини критеријум који примењује при њиховом цитирању је онај који је уједно најпоштенији – само да су релевантни.

Такву објективност је немогуће постићи без *будности*. Осим што је отворен за све утицаје, професор Д. Б. Ђорђевић очигледно велики део свог времена, чак и кад не пише, проводи у будном праћењу актуелне социолошке литературе, књижевне сцене, уметничких збивања као и дневне и периодичне штампе. Ако се за трен вратимо научном аспекту, видећемо да се међу социолозима које цитира налазе и многи наши савременици широм света. Стога, његове књиге имају и тај преко потребан слој актуелности, на који се у социологији често заборавља услед опсесивног посезања за класицима. Зато су Ђорђевићева дела такође важна, јер многим социолозима кроз цитате и библиографију откривају нове или мање познате научнике и њихов рад.

Стил је још једна Ђорђевићева константа, упадљиво присутна и у књизи пред нама. Не постоји бољи опис ауторовог израза, него онај који је употребио проф. др Бранимир Стојковић, карактеришући га као социолошки *storytelling*. Једноставно а сликовито, озбиљно али никако сцијентистички, Ђорђевић своју тему обрађује језгровитим језиком и раскошним стилем који врви од архаизама, локализама, а чини се и неологизама, али је у суштини прецизан, чак и онда када, понет изразом, Ђорђевић прибегне разбарушенијој реченици. Све док је мисао јасна, такав стил има покриће. А јасна је све време читања ове књиге. Осећај за детаљ, смисао за иронију, сатирична интонација и посматрачка вештина, такође су одлике Ђорђевићевог *писања*, о чему најбоље сведочи овај цитат:

„Два би лифтовска лика заслуживала пажњу Емира Кустурице или Слободана Шијана. Најпре ‘госпође’, које би за часак да тркну до дућана док у цезви, на укљученој рингли, не заври вода за другу јутарњу кофе с позваном коном – сабајле је прва попијена са мужем већ испраћеним на работу – улазе у *пењало* у ружичастом пењоару, с превезаном кецељом и чупкастим лила папучама с тртком. – Фале још виклери; можда их сапутници не примећују испод дамино шамиче, skutани су! Затим ‘господа’, која би часком да скокну до аута, новцијатог минивана, и узму заборављени ‘Информер’ (‘Ало’ и ‘Курир’ су изгустирани на послу) док се чека господарова свакодневна конференција за штампу и реприза ‘Задруге’ – с ханумом су већ одгледани ‘Фарма’ и ‘Парови’ – сјури се у дизало у белој мајици на бретеле, сивкастим гаћицама дарованим од синдикалне организације за текме на радничким спортским играма комуналних предузећа и зеленкастим, плитким патикама заосталим од ударничког вакта омладинских радних акција.“

Овај одељак је огледало Ђорђевићеве *социолошке микропрозе* коју он сваким својим новим делом усавршава како тематским обухватом, тако и повезивањем многоструких аспеката посматраног феномена, у овом случају – лифта. То је већ трајна одлика његових књига, и нема места сумњи да ће овај агилни социолог с пасошем књижевника постојано наставити да радује читаоце.

Димитрије БУКВИЋ

УВОД

*Социологија може
да каже нешто о свему,
али не и све о нечему.*

Пол Репстад

Одакле сад па лифт? Не спадам у социологе из фотеле. Звучаће претенциозно, али нисам се дао претворити у „кабинетског миша“ који се ослања искључиво на (ре)интерпретацију утицајних, хвале вредних високопарних теорија, него сам се предавао ослобођеној машти да ме „заведе“ и одведе на терен. („Многи социолози би требало да изађу из канцеларије да поразговарају са људима и осврну се око себе. Или барем неког да позову“ [Репстад, 2019:224-225].) Тамо бих се усмеравао на емпиријска (у садејству с проживљеним особним искуством) истраживања мање-више социолошки скрајнутих друштвених појава, група и личности. Она су ме учинила препознатљивим и ван уског социолошког еснафа. И није ми било монотono. Правилно вели Рендал Колинс (Collins), савремени класик основне науке о друштву: „Не постоји дословно ништа што не можете да видите на један другачији начин, само уколико отворите своје социолошке очи. Бити социолог значи да вам никада не буде досадно.“¹

Теме дођу или не дођу, сврате или не сврате у амбар.² Е, па мени се посрећило да се тематика *лифт* спустила у преграду

¹ Навод позајмљен од Алексеја Кишјухаса (2019:13).

² Преиначен изражај Николе Пејаковића Коље: „Песме дођу или не дођу, сврате или не сврате у амабар“ (Цветковић, 2020:4).

моје социолошке котобање. Када се то догодило? Ове, 2020. године већ, ево скоро до њене половине – у тихо пролеће, а оно је баш такво захваљујући застрашујућој зарази – самозадао сам обавезу да се позабавим понашањем људи у лифтовима. Тврдим да је лифт душу дао за социолошко посматрање и анализу, готово да је неисцрпан извор инспирације. Социологе у истраживањима пословично обузима сумња без краја – она је објективна друштвена чињеница – па ће тако бити и у мом случају. Многи ће колега (и лаик) посумњати у моје занимање за елеватор у смислу да је то баналан задатак. А није тако: дизало је, без обзира на ту сумњичавост, непознаница барем за домаћег социолога.³

Чак и пријатељи, знајући досадашњи рад и појаве којима сам се занимао, били су затечени мојом преокупацијом подизачем. Рачунао сам и на чинилац изненађења, на који обраћају пажњу ствараоци свих фела. Тако, примерице, у интервјуу Војислава Пантића с Мекојом Тајнером (Tyner) на констатацију да је једним албумом врло изненадио цез-критичаре, славни амерички цезер му одговара: „Добро је ако ми се деси да понекад изненадим критичаре или публику. То значи да сам још увек жив. Понекад треба пробати нешто сасвим различито од оног што иначе радиш“ (Пантић, 2020а:10).

Моје је мишљење да су дешавања у лифту и околу њега важна за увид у много дубље друштвене проблеме. Али ће, зашто би крили, ова књижица бити и својеврсна ода лифту. Нисам ништа друго, просто речено, већ сам обичан љубитељ лифтова – који се свугде распитивао и свагда био жедан новости о њима. Не представља социологија (социолог) сва гледишта и очишта!

Именовање и наслов. На почетку почетка се одређујем. Поред уобичајеног именовања – лифт – користим још и речи *елева-*

³ Не толико за иностраног! Један од најбољих чланака из те бразде зове се „On Doing Being a Stranger: The Practical Constitution of Civil Inattention“ („Како бити странац: практично успостављање пристојне незаинтересованости“) (Hirschauer, 2005:41-67); видети и: Levin, 2008; Kent, 2011; Joseph, 2015.